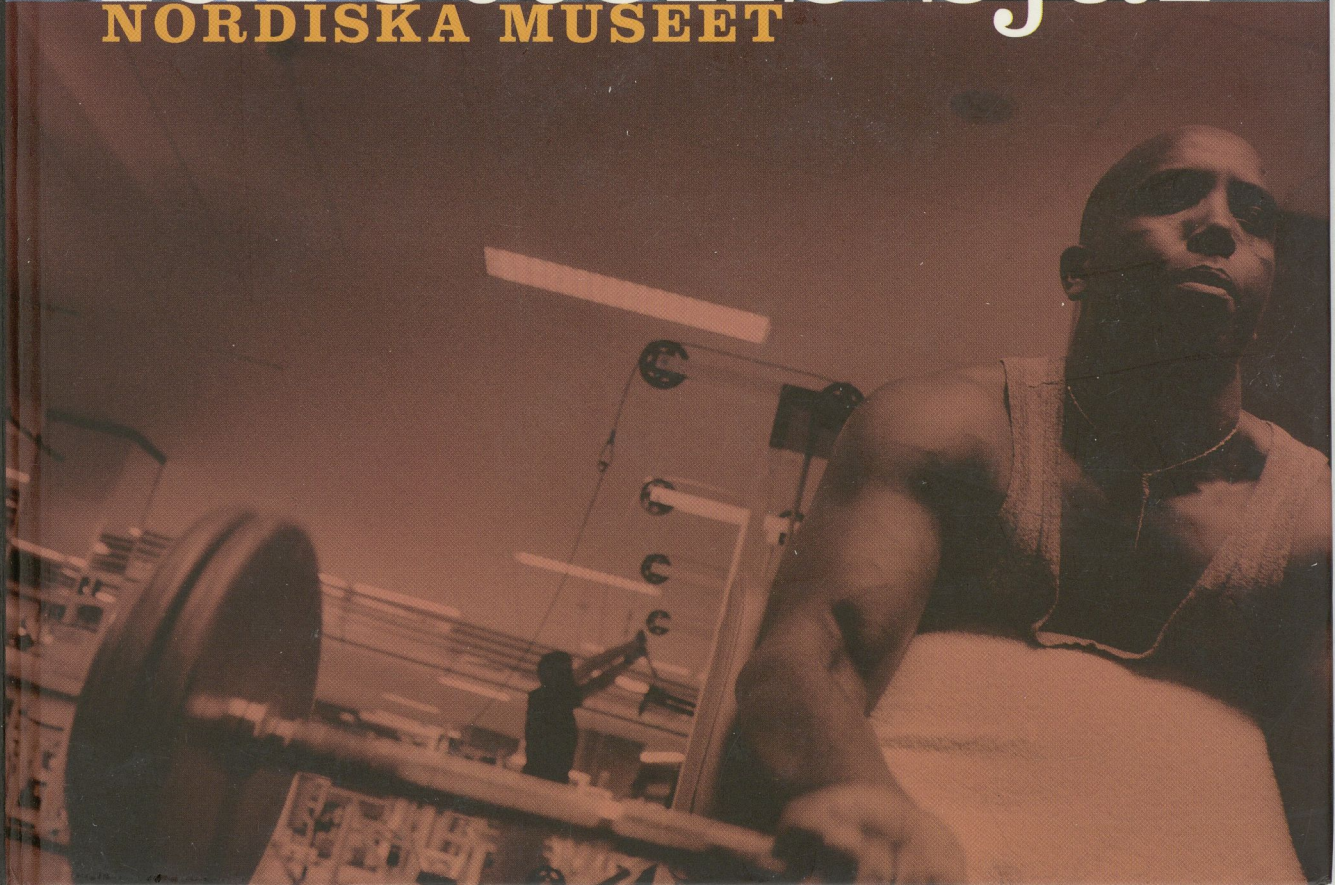

idrottens själ

NORDISKA MUSEET

idrottens själ fataburen 2000

Idrottens

Nordiska museets och Skansens årsbok 2000

själ

Fataburen 2000
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
nmbook@nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör: Bo G Nilsson

Bildredaktör: Peter Segemark

Grafisk form: Lena Eklund, Kolofon

Omslagets bilder: Clive Mason, Pressens bild (baksidan överst), bild ur
Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1938 (baksidan
underst), Sveriges Centralförenings för idrottens främjande arkiv
(framsidan överst), Charlotte von Friedrichs (framsidan underst).

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB 2000

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 468 1

Sport och mode

INGRID ROOS BJÖRKLUND

är intendent med inriktning på
dräkt och mode vid avdelningen
för Dokumentation & Forskning,
Nordiska museet

Att cykla var en sport och fritidssysselsättning som blev oerhört populär på 1890-talet, inte minst bland unga damer. Modetidningar nappade på trenden och föreslog lämpliga cykeldressar. Att cykla i lång kjol var verkligen obekvämt, men de flesta kvinnor höll ändå fast vid detta. Endast de mycket modiga iklädde sig byxor av den vida och knäkorta typ som gick under benämningen »bloomers«. I Sverige slog de knappast igenom men i Paris cyklade unga damer iklädda sådana i Bois de Boulogne. Den unga damen på bilden är Beatrice Keiller från Särö, Halland. Foto Nordiska museet. ▶

De praktiska sportkläderna

När intresset för sport slog igenom i slutet av 1800-talet gick också startskottet för en utveckling av den västerländska dräkten i riktning mot bekvämlighet och enkelhet. Intresset för sport hade tidigare främst varit en aristokratisk angelägenhet. Nu fick det genomslag också i borgarklassen.

När aristokraterna sysslade med sina olika former av spel eller övade sig i jakt och krigiska lekar använde de mestadels samma kläder som de bar även annars. De bar sin tids modekläder. När borgerligheten tog sig an sporten fanns således ännu inga speciella idrottskläder. Men kraven på ändamålsenliga sportkläder växte gradvis och fick ett praktiskt genomslag först i England, där den moderna idrottens vagga stod. Det viktigaste kravet på de särskilda sportkläderna var att de skulle underlätta kroppens rörelser. Utifrån det kriteriet började man snekla på yrkesgrupper i samhället vars kläder sedan länge formats av funktionella och praktiska behov. Det blev sjömäns, fiskares och bönders liksom militärers och lantjunkares kläder som fick bilda utgångspunkt för sportplaggens utveckling.

De sportkläder som utvecklades kom att i sin tur återverka på vardagskläderna. Vissa av de plagg som användes till sport visade sig så suveräna i sin funktion att de kom att användas av fler och fler och även utanför själva sportandet. Sakta men säkert utvecklades eller kombinerades plagg ur behovet av funktionella kläder för ett modernt och aktivt liv.

Av de plagg som har sitt ursprung i sporten och kommit att betyda mycket för vardagskläderna kan nämnas den kvinnliga »skräddarsydd dräkten«, sportkostymen med sin golfbyxa samt stickade plagg. Efter andra världskriget utvecklades i USA ett speciellt sportmode förknippat framför allt med universitet och högskolor. Detta lediga sätt att klä sig vann efter hand mer och mer terräng också här hemma i Sverige. Det är idag ett vedertaget vardagsmode i alla åldersgrupper. Inriktningen på sportbetonade plagg har mer och mer slagit igenom. Stora affärskedjor med betoning på sport säljer kläder inte bara till dem som aktivt idrottar utan till stor del också till »vanligt folk«.

Männen: sportkostym och golfbyxor

Omkring 1800 skedde en revolution inom den manliga klädseln. De broderade rockarna, knäbyxorna, kråsen och spetsmanschetterna från 1700-talet ersattes med en »finare« version av lantjunkarkläder, dvs. de kläder som den rävjagande gentlemanen på landet var klädd i. Lantjunkarkläderna var praktiska plagg för utomhusliv, skurna av kraftiga och slitstarka ylletyger, s.k. tweeder, som står emot väder och vind. Knäbyxan, som dröjde sig kvar i den lantliga klädseln när långbyxan blev modeplagg, fick ny aktualitet. Dessa plagg omsatta till stadsbruk blev ett nytt manligt mode. I någon mån banade detta säkert väg för vad som senare hände på manssidan i modet.

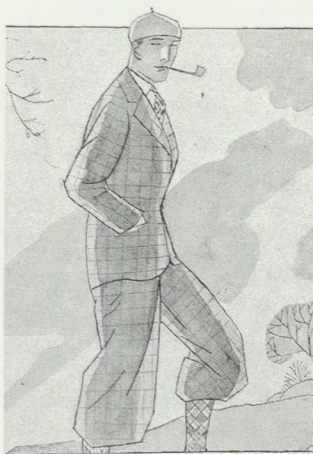
Herrarna blev över huvud taget först med speciella kläder för sport och fritid. Detta berodde naturligtvis på att de var först med att bedriva sportaktiviteter. Krocket blev populärt i England på 1860-talet. Det tillhörde den grupp av bollspel som först fick en allmän utbredning som sportlekar. De krocketspelande herrarna iklädde sig lantmannens jacka och knäbyxor.

Från och med 1880-talet fanns en mängd olika jackmodeller för män till sport och fritid. Norfolk-jackan var vanligen sydd av kraftigt ylletyg, gärna tweed, med knickerbockers samt keps eller hatt som matchade. Jackan hade långsgående veck, midjebälte samt var helknäppt. Den användes i sport- och fritidssammanhang under lång tid och var synnerligen lämplig till golf med sin inbyggda rörelsevidd. Damen på bilden bär en variant av de många förslag till lämplig cykeldräkt som förekom i mode-tidningar under 1890-talet. Ur Iduns modejournal 1898.

Bollsporter som golf vann terräng inom medelklassen och ställde stora krav på rörelsefrihet i klädseln. Golfspelare började också de att klä sig i en lantmannajacka, den s.k. *Norfolk-jackan*. Så kallades populärt den jacka som användes på landet i jaktsammanhang. Sydd av kraftigt tyg, ofta hemvävt eller liknande hemvävt, försedd med utanpåfickor med lock och bälg samt med infällda veck på rygg och bröstparti, s.k. rörelseveck. Dessa veck gav ju naturligt större möjlighet att svinga klubban. Jackan kom också att få en kvinnlig variant som användes bland annat i tennisspel vid slutet av 1800-talet. Den här jackan hade så många praktiska detaljer som långt senare följt med i modet och alltid använts för att sätta en »sportig« prägel på även andra plagg. Exempelvis utanpåfickor med bälgveck. Praktiska fickor med plats för saker som näsduk, pengabörs, patroner, golfboll osv.

Själva golfspelet har som många andra spel en lång historia. Det har sin förankring i Skottland där det spelats i alla samhällsklasser. I England blev spelet populärt på 1860-talet. Dessförinnan spelades det på Wimbledon Common av The London Scottish Volunteers. »Volontärerna« bar en uniform som bestod av ett slags löst sittande knäbyxa kallad *knickerbockers*, alltså en variant av den förut nämnda knäbyxan. Knickerbockers är helt enkelt en knäbyxa med varierande vidd. Den spänns åt nedanför knät där den »pöser över«. Byxan benämns även Plus-fours efter engelskt mönster för att den räckte fyra inches nedanför knät. I Sverige kallas de helt enkelt

Golfspelet hade vid slutet av 1920-talet blivit så populärt har hemma att det satte klara spår i herrmodet. I ett herrmodemagasin från 1927 kan man läsa att elegansen blivit ett behov även för sportklädseln och att en sportkostym bör ingå i varje välekiperad herres garderob. Plus-fours var basen i en kostym som var »sportig« utan att vara speciell sportklädsel. Den blev mycket populär under mellankrigstiden och speciellt under 1920-talet då det rådde en »angloman« . Den bars på landet, på resa, på promenad och av de unga männen också i staden. Två stilar utvecklades, en bylsig där man stoppade fickorna fulla med »bra« saker och en elegantare variant. På bilden den senare stilen. Ur *Gentlemen*, PUB, Våren 1927.

1908

№3.

JDUNS MODELL KATALOG

Pris 60 öre

Tre damer på vandring, en av de populära sporterna eller fritidssysselsättningar-
na vid 1900-talets början. Kvinnor deltog med liv och lust i detta. De hellånga
kjolarna som följt kvinnan sedan urminnes tider förändrades inte heller nu sär-
skilt mycket. Kraftigare tyger till sportändamål samt dito jackor eller caper.
Stickade koftor och tröjor var en nyhet som tog ordentlig fart. Plaggen fanns till
försäljning också per postorder. Bilden ur Iduns Modellkatalog 1908.

39

Velocipedkostymer för damer presenterades i modetidningarna som en stor nyhet under 1890-talet. När kvinnorna, de yngre mestadels, tog cykeln i besittning kom också behovet av en mer ändamålsenlig klädsel. I varje fall i modetidningarna. Att kvinnor skulle klä sig i byxor väckte stort motstånd och majoriteten av de cyklande kvinnorna fortsatte att cykla i lång kjol. Bilden hämtad ur Freja 1895.

Kvinna i riddräkt från 1800-talet. Kjolen är lång som sig bör och för att täcka båda benen ordentligt vid uppsittning i damsadel är den förlängd i ena sidan. Att rida i damsadel innebär att höger ben läggs runt en sadelknapp så att båda benen placeras på hästens vänstra sida. Jackan är av klart maskulin prägel och naturligtvis sydd hos en skraddare. Tyget av kraftig yllekvalitet som i männens kostymer. Också tillbehören hatt, skjorta och rosett är lånade från mannens garderob. Ur denna form av riddräkt utvecklades den s.k. skraddarsydd dräkten för kvinnor. Den blir mycket populär under början av nittonhundratalet. När kvinnorna började arbeta i tidigare manliga yrken, behövdes en klädsel som motsvarade mannens kostym. Som alltid när kvinnor träder in på platser där männen haft ensamrätt anammar de en manlig klädstil. Först när de accepterats i yrket kan de utveckla en egen stil. Fortfarande är den lilla dräkten med sin kavaj och kjol eller nuförtiden gärna långbyxa, en vardagen arbetsklädsel för kvinnor i yrken där det krävs en mer formell klädsel. Foto Nordiska museet.

för golfbyxor eller, mer skämtsamt, »äppel-knyckarbrallor«. Golfbyxan vann terräng mer och mer tack vare sin bekvämlighet.

Tillsammans kom de här plaggen att bilda en hel dress lämplig för aktivt uteliv och sporter av typen golf, vandring och cykling och mycket användbar i de flesta fritids- och sportsammanhang. Den kallas också för just »Sportkostym« i dåtidens modejournaler. Naturligtvis syddes den hos skräddaren i ett kraftigt ylletyg, i England gärna i tweed, i Mellaneuropa hellre i ett lodenliknande tyg och med litet andra detaljer.

Efter första världskriget kom konfektionsindustrin igång på ett aldrig tidigare skådat sätt och alltfler fick möjlighet att skaffa kläder till ett billigare pris än de skräddarsydda. Den här typen av fritidskostym blev särskilt omtyckt av yngre män under 1910–20-talen, kanske just för att den dåvarande prinsen av Wales – senare känd som hertigen av Windsor – gärna klädde sig i den under sina utflykter till jakt- och golfmarkerna. Den användes i en något mer modifierad form till stadsbruk, i ledigare sammanhang, och den kom att sprida sig till alla grupper i samhället. Under 1930–40-talen betraktades den väl närmast som en klassiker och många unga män ner i skolåldern har burit den här typen av dress. Byxan från sportkostymen, den s.k. golfbyxan, blev pojkarnas vardagsbyxa ända in på 1950-talet.

Kvinnorna: rid- och cykeldräkter

Militär klädsel har inte sällan satt spår i modeplaggens utveckling. Klädsel för militärt bruk är framtagen för funktionens skull. Den ska skydda mot väder och vind, tåla långvarigt slitage och helst också vara någorlunda bekväm att röra sig i. Under stormaktstiden på 1600-talet höll Sverige en ansenlig krigsmakt. Till det som man satsade på hörde en enhetlig uniform. Den bestod till grundformen av knäbyxa, väst samt en jacka som delade sig när man satt till häst. Därtill hörde skjorta, trekantig hatt, s.k. *tricorn*, samt stövlar. Denna typ av uniform var inte speciell för Sverige utan användes även i andra länder, t.ex. Frankrike, England och olika tyska stater.

Uniformen kom att bli förebild för riddräkten. Att rida har ju under historiens gång varit ett fortskaffningsmedel, ett sätt att resa, att ta sig från plats till plats. Ridning som sport tog sin början bland mer välsituerade samhällsklasser som en form för motion och lek. Ur detta utvecklade sig

så småningom ridsporten – kapplöpningar, dressyrritt osv. – för vilken den traditionella ridträkten kom att bli ett slags »uniformerad klädsel«.

Under 1700-talet gav ridningen upphov till en kvinnlig ridträkt, som kallades *amazondräkt*. Av stor betydelse var ridträktens röda färg. Den kvinnliga ridträkten hade uniformen som förebild, men med tillägg av en lång, vid kjol. Materialet var ull i kläde eller vadmal, således av annan och tåligare kvalitet än damernas fina sidendräkter. Ridträkten medförde att stadigare tyger fick fäste i fashionabla kvinnors garderober. Traditionellt har ridträkter för både män och kvinnor sytts av ylletyg och av manliga skräddare.

Den skräddarsydd dräkten, som kom att symbolisera kvinnans emancipation, har sitt ursprung i den kvinnliga ridträkten. Den var alltid sydd av kraftigt ylletyg, sådant som män hade till sina kostymer. Eftersom den syddes av skräddare byggdes jackan upp på samma sätt som en kavaj eller bonjour med stofferingar och krage med slag.

Dräkten blev alltmer enfärgad och strikt med maskulin karaktär. Det passade naturligtvis väldigt väl in i tiden när kvinnan gav sig ut i förvärvslivet och blandade sig med det andra könet på ett helt annat sätt än tidigare. Kvinnor på kontor var vid 1900-talets början en kraftigt växande skara. Dräkten kom att bli yrkeskvinnans speciella klädnad. Den har följt kvinnomodet under alla år och nuförtiden sys den knappast längre av skräddare eller ens sömmerska, utan är enbart konfektionstillverkad. Den har också varit basen i kvinnliga uniformer för både militärt och civilt ändamål och har burits av lottor, flygvärdinnor, kvinnliga taxiförare, polissystrar och många fler.

Från 1860- och 70-talen var kvinnorna på frammarsch inom sporten. Då blev krocket den mest populära utomhusaktiviteten för kvinnor. Men kläderna de bar var huvudsakligen av modekaraktär och bestod av krinoliner. Mot slutet av seklet blev det populärt bland kvinnor att vandra i berg och fjäll, att segla, bada i havet och spela tennis, att åka skidor och skridskor. Men det som fick den största genomslagskraften från 1890-talet var utan tvekan cyklingen. Att cykla blev en verklig fluga – det gav en ny möjlighet till frihet. Man cyklade gärna ut i naturen.

Så länge cykeln var försedd med ett stort framhjul var den inte ett sportredskap för kvinnor. Omkring 1890 fick den emellertid två lika stora hjul med luftringar och plötsligt blev den omåttligt populär för kvinnor.

Cykling blev den nya fashionabla sporten för bägge könen.

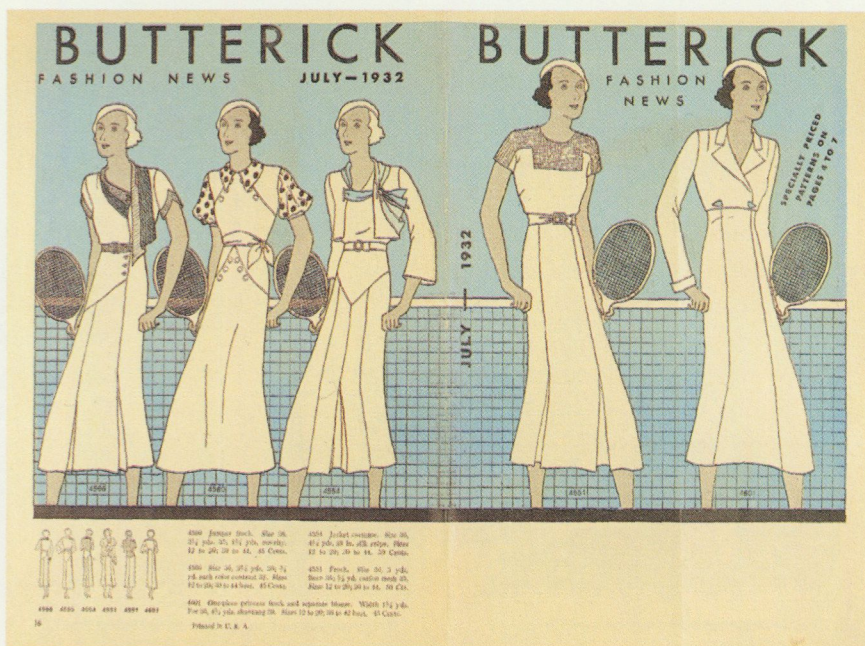
Problemet var damernas klädsel. Den långa kjolen snodde in sig i kedjan. Många förslag på lämplig cykelklädsel visades. Ett förslag som vållade oerhörd frustration och väckte löje var knickerbockers för damer. Dessa ansågs dock oanständiga eftersom damerna visade benen. Cykelfabrikanterna lät bygga in kedjan i ett skydd samt satte nät över bakhjulet och så kunde damerna cykla med lång vid kjol i alla fall. Damerna höll envist fast vid sina långa kjolar. Modetidningar gjorde försök att lansera olika påhittiga lösningar för att skapa en lämplig cykelkjol, ett slags byxkjol med veck eller lös våd att knäppa på så att ingen kunde se de vida »byxorna« när man klev av cykeln. Byxorna gick tillbaka på de som en gång amerikanen Amelia Bloomer lanserat som lämplig hemmaklädsel och kallades naturligtvis för »bloomers«.

Bloomers och andra byxor

Inget har såsom sportandet tryckt på utvecklingen av byxans användning för kvinnans del.

De första försöken att få kvinnor att bruka långa byxor av bekvämlighetsskäl dök upp under 1850-talet. En amerikanska vid namn Amelia Bloomer skapade 1852 en ny stil för hemmabruk, baserad på kläder som bars vid ett sanatorium i Schweiz. Det var hellånga byxor med vidden samlad vid anklarna, en knälång skjorta samt blus och jacka. I Schweiz bars dessa plagg utan korsett för att ge största möjliga hjälp för andningen vid bl.a. tuberkulos.

Byxan var naturligtvis praktisk om man jämför med de mycket vida, långa kjolar som kvinnorna annars bar, men den var kolossalt uppseendeväckande. Att kvinnor skulle uppträda offentligt i byxor chockerade de flesta. Tidsandan vid slutet av 1800-talet och en bit in på 1900-talet var av den arten att kvinnor inte fick visa benen och överhuvudtaget inte visa att benen också faktiskt bestod av lår upptill. Det kunde få mäns tankar att gå i riktningar man helst inte talade om. Endast de verkligt modiga uppträdde i denna byxdräkt. Paris gick i täten när det gällde att visa upp byxdräktklädda unga damer. I Boulogne-skogen cyklade man och träffades vid små caféer. Damerna (unga naturligtvis) var iklädda pösiga knälånga byxor av bloomertyp, kort jacka samt en rakbrättad stråhatt på skulten.

Tennispelande damer från 1932. Bild ur Butterick Fashion News, juli 1932. Fortfarande in på 1930-talet föreslog modetidningarna klänningar som lämplig dress att spela i. Tennisspel var mestadels en lättsam fritidssysselsättning och ett spel för välsituerade, men tävlingar förekom också. Den som först lanserade en lättare klädsel för tennis var den amerikanska tennisspelerskan Helen Jacobs. Hon uppträdde i kortbyxor vid tävlingar på Wimbledon 1935. Hon hade då tidigare tränat iförd kortbyxor en tid och upptäckt den rörelsefrihet och det bättre fotarbete hon kunde uppnå genom denna klädsel.

Här hemma höll dock damerna envist fast vid den långa kjolen. Det gjordes försök att erbjuda en s.k. byxkjol som hade djupa veck fram och bak som dolde själva den delade kjolen när man gick och stod. Men det gick trögt med nya idéer i den här genren. Det skulle dröja ända in på 1920-talet innan byxan slog igenom i damdräkten och då har vi kommit in i en tid när det ändå sker en omvälvande revolution inom dammodet.

»Rationell Dress Society« i Amerika grundades 1881. De propagerade för att kvinnor skulle använda en typ av byxor vid sportövningar, som liknade de som Bloomer skapat. Dessa byxor återupptäcktes senare i början

av 1900-talet av modeskaparna Paul Poiret och Coco Chanel. Den senare tog upp byxorna när hon designade sin baddräkt, som bestod av byxor och en knälång, kortärmad jacka. Dressen var mycket mer respektabel än de knälånga säckar som fanns tidigare. Baddräkterna tillverkades av mörkt blå eller röd flanell eller serge med broderier eller bandgarneringar. Även snörda slippers användes.

Under tidigt 1860-tal användes dessa baddräkter som standarddräkt vid badstränderna i Frankrike och Brittiska öarna. I denna dress blev det äntligen möjligt för kvinnor att lära sig simma ordentligt.

Den vita sporten

Tennis var den första sport som kvinnor i medelklassen ägnade sig åt. *Lawntennis* kallades spelet när det 1874 blev utespel i England. Om man ska tyda alla de modeplanscher som avbildar tennisspelande damer tycks man ha gått in för spelet med liv och lust trots de komplicerade kläder man bar. Det var klänningar med hellånga kjolar, underkjolar och korsetter, höghalsat och långärmad. Kjolen häktades upp med hyska och hake i ett veck framtill och hade insydd resår som höll det hela bakåt. Därtill bars trång s.k. *Norfolk-jacka*, en variant för kvinnor, svarta strumpor och skor samt ett litet förkläde med fickor för bollarna. Till det stråhatt med blommor och fjädrar samt handskar.

Den här gedigna utrustningen har inte bidragit till några större omväntelser i modevärlden. Det får man väl däremot säga när det handlar om tenniströjorna. Det plagg som idag mest förknippas med tennis och som verkligen blivit en modehit är den bomullströja med kort eller lång ärm, krage och knappsprund fram som går under benämningen *pikétröja*. Den lanserades av den franske tennisstjärnan René Lacoste år 1933. Lacoste gick under öknamnet Krokodilen, varför han också lät pryda sin tröja med ett märke föreställande detta djur. Tröjan blev mycket populär, framförallt i sporter som tennis och golf.

Men sedan hände plötsligt att den blev en modetröja i alla möjliga färger och kombinationer. Naturligtvis är det det kända krokodilmärket som ger tröjan mest status, men modellen som sådan sitter på ung eller gammal, barn och vuxen i olika kvalitéer. Idag betraktas den som en klassisk tröja och anses något mer rumsren än en vanlig T-shirt.

Stickat

Fysiologiska och funktionella kläder var ett hett diskussionsämne under 1880- och 90-talen, även utanför sportens områden. Läkare, hälsorörelser och konsumenter deltog med stort intresse i diskussionen. Två skilda uppfattningar stod mot varandra, representerade av de båda tyska läkarna Gustav Jaeger och Heinrich Lahmann. Den förre förordade ull närmast kroppen och den andre bomull. Denna fysiologiska aspekt på kläder gynnade stickningen. Maskinstickad triå enligt dessa två herrars principer började komma ut på marknaden vid 1800-talets slut och kom att användas till underkläder under många år.

När maskinstickningen slog igenom fick handstickningen svårt att konkurrera. År 1907 grundades Halländska Bindslöjden, en förening som skulle värna om handstickningen. Tröjor, mössor och vantar härifrån blev mycket populära. Kungahusets medlemmar använde tröjor från bindslöjden och bidrog naturligtvis med att göra dem populära. Den nationalromantiska smakriktningen bidrog också, man sökte det »genuina«. Folkdräktsrörelsen hade en högkonjunktur. Gamla mönster togs upp och blev populära i de handstickade tröjorna från Bindslöjden. Tröjorna användes av både barn och vuxna till sportbruk vintertid. Naturligtvis var man trendig även vid den här tiden i början av seklet. Handstickade tröjor från Bindslöjden var en eftertraktad vara som ansågs representera god smak och god ekonomi.

Man hade också kommit att inse stickade plaggs möjligheter. Det var nu vid nittonhundralets början som dessa plagg började utvecklas från att ha en relativt fast struktur, som i den gamla allmogestickningen, till den elasticitet de har idag. Det mjuka ullgarnet av måttlig grovlek blev ett dominerande material då det gällde värmande ytterplagg.

Hos bl.a. befolkningen på de engelska kanalöarna användes sedan länge handstickade ulltröjor. Det är också en av dessa öar, Jersey, som bidrar med att namnge först en stickad tröja, senare en maskinstickad vara.

Det är känt att ull är ett material som värmer även i vått tillstånd. Det var praktiskt för fiskare som alltid rör sig i väta. Stickade tröjor är också mjukare och mer böjliga än tjocka, vävda tyger, även om de var stickade på ett sätt som skulle göra dem stadiga. De hade dock en viss elasticitet. Det här var plagg som passade bra även för andra än fiskare. De var perfekta för utomhusbruk och i sportsammanhang. Speciellt populära blev stickade

Långa kjolar var inget hinder för kvinnor som ville ut och sporta. Kjol i kraftigare tyg än vanligt samt en stickad tröja och man var rustad för skridsko- eller skidåkning. Bilden visar systerkonen Signe och Anna Persson på skidor omkring 1917. Anna bär en maskinstickad tröja och halsduk. Foto Nordiska museet.

Ovan t.h. Skidklädsel för damer under 1920-talet fanns i en mängd varianter. De flesta åkte fortfarande i kjol, en del i vida knäbyxor av typen plusfours, det senare kanske mest i tävlingssammanhang. Den s.k. norska skidbyxan, som var en hellång rak byxa med vidden samlad och instoppad i kängan, började nu också att användas av kvinnor och var mycket fashionabel. Pojkar bär ända in på 1950-talet de praktiska golfbyxorna. Här åker Eva Lindberg skidor med sonen Per i början av 1930-talet. Foto Nordiska museet.

Stickad halsduk, tröja och vantar var mycket trendigt i början av 1900-talet. En medlem av kronprinsessan Margaretas sportklubb avbildad av Leon Welamson i Iduns julnummer 1909.

tröjor i samband med vintersport som skidåkning och skridskoåkning. De fanns bland annat till försäljning i Åhlén & Holms postorderkatalog från 1909 under rubriken »Sporttröjor«.

Under 1920-talet blev stickade fritidsplagg accepterade bland större befolkningsgrupper. Kvinnomagasinen fylldes av beskrivningar på plagg till män, kvinnor och barn och det var bara ett fåtal kvinnor som inte hade en stickning på gång.

För kallare väder blev handstickade pullovers och cardigans populära och på golfbanan introducerade prinsen av Wales den långärmade *Fair Isle sweater*, en mönstrad handstickad tröja. Ett ökat intresse för golf, som ju kräver kläder med rum för armrörelser, medförde också att stickade plagg som tröjor och koftor kom att slå igenom rejält och befästa sin plats inom modet. De stickade plaggen bibehöll sin popularitet länge och finns fortfarande kvar, om än i minskande utsträckning. Däremot har den maskintillverkade trikån övertagit marknaden och används till alla slags plagg från underkläder till de finaste glänsande festtyger, för både barn och vuxna, av bägge könen. Själva elasticiteten har kommit att bli en så uppskattad funktion att moderna, vävda tyger mer och mer får »inbyggd« tøjbarhet antingen genom vävförfarandet eller med en elastisk tråd i väven.

Sportifieringen av modet

Efter andra världskriget gick utvecklingen av sportkläder snabbare i Amerika än i Europa och den växande konfektionsindustrin gjorde kläder tillgängliga för vanligt folk på ett helt annat sätt än tidigare. Det amerikanska begreppet *sportswear* inbegriper alla kläder – under vissa omständigheter också aftonklädsel – av betonat praktisk och funktionell grundkaraktär. Den amerikanske modedesignern Claire McCardell ställde redan 1938 ut kläder i tältform, gav aftonkläderna stora fickor och använde enkel bomull till cocktailkläder. Hennes baddräkter draperades av jersey utan stela inlägg. 1942 presenterade hon hemmakläder, s.k. *popovers*, egentligen overaller av denim, jeanstyng, och en *body suit* som kallades lekdräkt, samt ballerinas skor. Efter andra världskriget kom sportkläder under begreppet *American Look* till Europa och fick ett starkt fäste hos ungdomen. De blev till sin grundkaraktär dock inte helt anammade för rån under 1970-talet.

Försigt!

Hur finna sportkläder som fyller sportfolkets alla krav!

Svar: Sag Algots det räcker

...och priset är lågt. Detta är en av de många anledningarna till att Algots sportkläder är så populära. De är också av hög kvalitet och har ett utmärkt utseende. Detta betyder också att de är mycket praktiska och användbara. De är också mycket bekväma och ger ett bra skydd mot kyla och vind. Detta är en av de många anledningarna till att Algots sportkläder är så populära. De är också av hög kvalitet och har ett utmärkt utseende. Detta betyder också att de är mycket praktiska och användbara. De är också mycket bekväma och ger ett bra skydd mot kyla och vind.

Algots kom att bli den firma som försåg hela svenska folket med lämpliga fritidskläder. Här en skidmundering för far och son. Vid början av 1940-talet kom den hellånga byxan, den s.k. norska modellen, att överta knäbyxans roll åtminstone för vuxna herrar och vid vintersport. För ungdomar och pojkar var golfbyxan fortfarande helt accepterad både till vardags och till sport. Ur NK-Stil 1942.

Golfbyxor var den stora hiten för herrar på 1920-talet när det handlade om vardagskläder. Kombinerat med en rad stickade plagg som pullovers, slipovers, sweaters blev det en bekväm dress som var mycket engelskpåverkad. Sport och friluftsliv var stora folkrörelser på Brittiska öarna och inte minst bi-drog Prinsen av Wales som en god ambassadör för den här typen av klädsel. Bild ur Gentlemen, PUB, våren 1927.

Ingen tillverkare av kläder har väl som Algots uppfyllt de krav som ställts på bekvämlighet och användbarhet i sport- och fritidssammanhang. Att kläderna var överkomliga också genom sin prisnivå försämrade inte saken. Vindtygsjackor och anoraker och skidbyxor ingick i sortimentet. Annonsen hämtad ur NK Stil 1950.

Stora kedjor som enbart inriktar sig på sportplagg har vuxit fram under 1980- och 90-talen. Sportmodebranschen har expanderat snabbt. Nike och Reebok är giganter i sportklädesdjungeln. Reebok grundades 1895 av engelsmannen Josef Foster. Han startade med att slå spikar i löparskor, och succén var given. Företaget ändrade namn till Reebok 1958. I slutet av 1970-talet etablerade sig företaget i USA och framgången var omedelbar. Företaget var ett tag störst på den amerikanska marknaden. Reeboks image har varit att få ut sitt sortiment i »rätt butiker«. Den första storsäljaren var aerobicskon. Även bland fritidsskorna blev märket populärt. Skorna gjordes i så mjukt skinn att de kändes ingångna redan första gången man använde dem. 1985 gav man sig in i klädbranschen och har efter hand ökat sitt sortiment. Kollektionen för Sverige skiljer sig från den amerikanska. Reeboks framgång ligger just i att man har ett omfattande sortiment.

Störst bland sportklädesproducenterna är Nike. Det är ett så pass inarbetat namn att logotypen inte längre behöver vara stor och synlig från långt håll. Det räcker med en liten antydning om namnet. Nike bildades 1972 i USA, startade som sportskotillverkare men verkar nu också i klädbranschen. Framgången beror naturligtvis på hård marknadsföring och kvalitetsmedvetenhet men också på att konceptet innehåller ett krav på att alla som arbetar inom Nike måste vara starkt idrottsintresserade. Det gäller att kunna prata med kunderna på deras eget språk. De som utvecklar nya produkter sysslar också själva med sporten ifråga. Namnet Nike förknippas starkt med idrott och med idrottsstjärnor. Även TV-bolaget MTV ger draghjälp. Marknadsföringen inriktar sig helt på idrotten. Företaget har aldrig gjort en ren modeannons för någon produkt. Stjärnorna fungerar som levande reklampelare.

Företaget har egen forsknings- och utvecklingsavdelning. Grundfilosofin är att materialen ska vara bra för kroppen – även när det regnar. Ett eget treskiktmaterial har tagits fram för löpning. Närmast kroppen är ett »dry-fit« material som transporterar bort fukten, därefter ett värmande lager och sist ett vind- och vattentätt material. Forskningen kring materialen och förbättrandet av dem medför också att materialtillgången inom hela fritidssektorn förändras. Ständigt lanseras nya supermaterial som är »bättre« än tidigare.

Piratmärken kopierar efter förmåga och utbudet är stort vad gäller

Den gamla gymnastikskön i tyg och med gummisula förekommer knappast längre. Nu finns sportskor i en mängd varianter både i naturläder och syntetmaterial. Olika modeller framtagna för olika typer av sport – löpning, joggning, tennis, aerobics och »vanlig gympa» – förutom alla de specialskor som hör till fotbollsspelet. Övergången till fritidsskor är många gånger glidande och idag har även modeskorna lånat drag från sportskorna, både vad gäller bekvämlighet och utseende. Utbudet i sportbutikerna är oerhört stort med hela väggar täckta av olika modeller. Här en bild från Fliesbergs, Sveavägen Stockholm. Foto Peter Segemark. Nordiska museet.

plagg för sport, fritid och vardagsbruk. En märkbar effekt av denna påverkan kan man idag iaktta på skofronten. Här har verkligen sporten och sportandet satt spår i modet. Det börjar med att de stora skotillverkarna forskar fram nya modeller för alla typer av sport och fritid. Sportskor blir på så sätt var mans egendom. Ett par Adidas, Nike eller Reebok finns nog i nästan varje persons garderob idag, stor som liten. I slutet av 1990-talet kan vi se hur unga damer går omkring med sportskor med plåtåsula och hur sportskorna tagit ytterligare ett kliv in i modet när de vanliga promenadskornas och stövlarnas sulor tydligt inspireras av sportskomodet.

Marknadsföring är medlet att nå ut för de stora producenterna. Via

stjärnor säljer man alla typer av sportkläder. Stora idrottsstjärnor säljer sitt namn till och/eller grundar nya märken i sitt namn. Några är också inbegripna i designen. Just friidrott har blivit extra intressant för kläd tillverkare bland annat för det stora genomslaget i medier världen över. Det har lett till att tävlingsdräkterna har förändrats under de senaste åren. Det började med sprinterdrottningen Florence Griffith-Joyner. Hon gav sporten en sexig vinkel genom att hon tillförde makeup samt sexigare kläder. Det här var andra inte sena att haka på. Utseende och utstrålning har blivit viktiga ingredienser i en alltmer showinriktad toppidrott där pengar och reklam styr allt mer.

Många stora idrottsstjärnor når en annan publik efter karriären. Björn Borg har lämnat sitt namn till ett konfektionsföretag och hockeystjärnan Börje Salming har sålt sitt namn på samma vis. Näst i tur är fotbollsproffset Martin Dahlin som själv designar skjortor till »sitt« företag. Inte bara kläddesign hägrar för stjärnorna. Pernilla Wiberg har varit delaktig i utformandet av en serie smycken där formen går tillbaka på svängen i pisten.

Sportkläder betraktades länge som väldigt speciella och synnerligen olämpliga att bära till stadsbruk eller vid tillfällen när man inte sportade. Detta sätt att se på sportkläder har definitivt luckrats upp idag. Gränserna har suddats ut. Ungdomar går i frontlinjen när det gäller att tänja på gränserna. Äldre generationer är mer försiktiga, även om spridningen av nya klädstilar och sätt att kombinera plagg idag sker fortare mellan generationerna än tidigare. Idag är det t.ex. helt OK att bära sportskor till klänning. Det finns naturligtvis finstilta koder för vad som kan kombineras, för vad som är helt rätt för tillfället, för vilka skomärken som passar. Men det är kombinationen sportskor och finklänning som är intressant.

För många människor är det en livsstil att klä sig i sportplagg. Till och med de stora klädskaparna i Paris, London, Milano och New York har inspirerats av sportplaggen och gjort sina egna versioner. Inte långt efter sportplaggen ligger hela fritidsmodet. Fritiden har för den moderna människan blivit en faktor att räkna med. Kanske kommer också övergången mellan fritid och arbete att bli mer flytande, då distansarbete mer och mer kommer in i bilden som ett resultat av IT-samhällets genomslag. I så fall kommer det säkert också att påverka kläderna.

Kläder för sport och idrott har helt klart kommit att påverka vårt sätt att

Sprinterdrottningen Florence Griffith Joyner införde flärd och sexig utstrålning i friidrottssammanhang. Förutom sina medaljer i OS i Seoul 1988 knep hon åt sig intresset för bland annat sina extrema långa och personligt dekorerade naglar. Foto Tony Duffy, Allsport. Pressens bild.

klä oss liksom utseendet på främst vardagskläderna. Vi klär oss idag praktiskt. Kläder ska vara lättskötta och lättvättade. Det ska helst gå fort att klä sig och har man småbarn får det inte ta för lång tid att hjälpa dem. Helst ska de kunna klä sig själva så fort som möjligt. Det är alltid bråttom på morgnarna när hela familjen ska iväg till jobb, skola och dagis. Kläderna måste fungera lätt och smidigt. Och det är just funktionen som är grundläggande när det handlar om sport och mode. Sportkläder har mer och mer kommit att bli var mans kläder – att bli vardagskläder. Just för att de är så bekväma.